

بررسی آثار اصلاح سیاست ارزی بر کالاهای اساسی

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری

گروه پژوهشی نظام‌های نوین برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی و مدل‌سازی

مجموعه گزارش شماره ۲۸۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش

عنوان	بررسی آثار اصلاح سیاست ارزی بر کالاهای اساسی
کد شناسه	۱۴۰۰-۹-۱۰۳۲۹
گروه پژوهشی	نظام‌های نوین برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی و مدل‌سازی
پدیدآورنده	دکتر انوشیروان تقی‌پور
همکار	مسلم عبیری
مشاور علمی	محمدجواد محسنی‌نیا
ناظر علمی	دکتر امیر خالصی
طراح جلد	پدرام حاجی اسماعیلی
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ انتشار	دی ۱۴۰۰
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نیست.	
حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.	
آدرس: تهران - خیابان نجات‌اللهمی - خیابان استاد جعفر شهری (سپند) - پلاک ۱۶ شماره‌های تماس ۰۲۱-۴۳۳۰۶۰۰۰ شماره پیام‌رسان ۰۹۹۲۱۵۷۵۸۴۳	
https://www.dfrc.ir/	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ	خلاصه مدیریتی.....
۱	مقدمه.....
۲	۱- مهم ترین محدودیت‌ها و چالش‌های اساسی پیش‌رو حذف ارز ترجیحی.....
۲	۱-۱- عدم تأمین اهداف اولیه.....
۳	۱-۲- اخلال در سیاست‌های پولی و مالی.....
۶	۲- آثار اصلاح سیاست ارزی بر مخارج کالاهای اساسی خانوارها.....
۱۰	۳- برآورد میزان منابع مورد نیاز جهت جبران قدرت خرید خانوارها.....
۱۲	۴- جمع بندی و راهکارها و اقدامات اجرایی.....
۱۳	منابع.....

فهرست جداول

صفحه

عنوان

-
- جدول ۱: متوسط مخارج کالاهای اساسی خانوارها در سال ۱۳۹۹ به تفکیک دهک های مختلف درآمدی در مناطق شهری..... ۴
- جدول ۲: متوسط مخارج کالاهای اساسی خانوارها در سال ۱۳۹۹ به تفکیک دهک های مختلف درآمدی در مناطق روستایی ۵
- جدول ۳: برآورد هزینه سرانه ماهانه جهت حفظ مصرف خانوارها به تفکیک دهک های درآمدی ۱۱

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۱: نسبت مصرف کالاهای اساسی ۳ دهک بالا به ۳ دهک پایین در مناطق شهری و روستایی	۳
نمودار ۲: متوسط سهم مخارج کالاهای اساسی خانوارها به تفکیک در مناطق شهری و روستایی (درصد)	۷
نمودار ۳: متوسط افزایش مخارج کالاهای اساسی خانوارها ناشی از حذف ارز ترجیحی در مناطق شهری و روستایی	۸
نمودار ۴: متوسط افزایش هزینه خانوارهای شهری و روستایی در ۷ دهک درآمدی	۸
نمودار ۵: تغییر جبرانی (CV) و تغییر معادل (EV) در نتیجه افزایش قیمت سبد کالای x_1	۱۱

خلاصه مدیریتی

با توجه به اقتضات اقتصاد کشور و لزوم اصلاح سیاست ارزی، یکی از مهم‌ترین نگرانی‌های سیاستگذاران اقتصادی، آثار تورمی اجرای این سیاست و چگونگی کاهش آثار جانبی آن از جمله جبران کاهش قدرت خرید خانوار به خصوص خانوارهای دهک‌های پایین درآمدی است.

برای جبران اصلاح نرخ کالاهای اساسی، دارو، یارانه نان و خرید تضمینی گندم در تبصره ۱۴ لایحه بودجه ۱۴۰۱ حدود ۱۰۰ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده است و پیش‌بینی می‌گردد که در سال ۱۴۰۱ واردات کالاهای اساسی با نرخ مورد نظر در بودجه محاسبه و یارانه این کالاها به خانوارهای هدف پرداخت خواهد شد. در این گزارش آثار اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی کالاهای اساسی بر مخارج خانوارها و همچنین میزان منابع ریالی مورد نیاز برای جبران کاهش قدرت خرید خانوار در دهک‌های مختلف درآمدی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در نتیجه اجرای این سیاست، هزینه خانوارهای شهری بالاتر از خانوارهای روستایی افزایش می‌یابد. به گونه‌ای که متوسط افزایش هزینه سالانه خانوارهای شهری برای ۷ دهک پایین درآمدی، سالانه حدود ۷,۴ میلیون تومان و خانوارهای روستایی سالانه ۵,۵ میلیون تومان است. نسبت افزایش هزینه خانوارهای شهری به روستایی برای کل خانوارها و هفت دهک اول به ترتیب ۱,۴۳ و ۱,۳۴ برابر بوده و اختلاف در طبقات پایین کمتر است.

متوسط حداقل هزینه سرانه ماهانه جهت حفظ مصرف خانوارهای روستایی و شهری برای ۷ دهک درآمدی به ترتیب ۱۳۹ و ۱۸۵ هزار تومان برآورد می‌شود. با توجه به تعداد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۳۹۹ که به ترتیب ۲۰,۰۶۱ میلیون و ۶,۱۲۷ میلیون خانوار است (مجموع ۲۶,۱۴۳ میلیون خانوار)، جمع منابع سالانه حدود ۹۹ هزار میلیارد تومان برآورد می‌شود. با توجه به اینکه در تبصره ۱۴ بند ۱۷ لایحه بودجه ۱۴۰۱ دولت برای جبران اصلاح نرخ کالاهای اساسی، دارو، یارانه نان و خرید تضمینی گندم حدود ۱۰۶ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده است با فرض تحقق منابع فوق می‌توان اجرای سیاست اصلاح نرخ ارز را با موفقیت اجرا کرد که از این سیاست سه دهک پایین بیشتر منتفع می‌شوند؛ زیرا بیش از افزایش هزینه، یارانه دریافت می‌کنند. لازم به ذکر است اثربخشی اجرای این سیاست در راستای مدیریت و کنترل انتظارات تورمی نسبت به آینده اقتصاد کشور است.

مقدمه

با توجه به اقتضائات اقتصاد کشور و لزوم اصلاح سیاست ارزی، یکی از مهم‌ترین نگرانی‌های سیاستگذاران اقتصادی، آثار تورمی اجرای این سیاست و چگونگی کاهش آثار جانبی آن از جمله جبران کاهش قدرت خرید خانوار، به‌خصوص خانوارهای دهک‌های پایین درآمدی است.

در تبصره ۱۴ لایحه بودجه ۱۴۰۱ حدود ۱۰۰ هزار میلیارد تومان برای جبران اصلاح نرخ کالاهای اساسی، دارو، یارانه نان و خرید تضمینی گندم در نظر گرفته شده است و پیش‌بینی می‌گردد که در سال ۱۴۰۱ واردات کالاهای اساسی با نرخ مورد نظر در بودجه محاسبه و یارانه این کالاها به خانوارهای هدف پرداخت خواهد شد.

از آنجایی که هدف دولت در خصوص اجرای سیاست تخصیص ارز ترجیحی، حمایت از خانوارها به‌خصوص اقشار آسیب‌پذیر جامعه و کنترل تورم این اقلام بوده است. لذا در بند ۵ تبصره ۱۴ لایحه بودجه پیشنهادی دولت به مجلس اشاره شده است که وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری سازمان هدفمندی‌سازی یارانه‌ها و با استفاده از پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان موظف است حداکثر ظرف سه ماه پس از ابلاغ این قانون ضمن دهک‌بندی درآمدی کلیه خانوارهای یارانه‌بگیر از طریق شاخص‌های متقن و ثبتي قابل اتکا نسبت به حذف یارانه نقدی و طرح معیشتی خانوارهای پردرآمد اقدام تا منابع حاصل صرف پرداخت یارانه جهت حمایت از اقشار آسیب‌پذیر با اولویت خانوارهای تحت پوشش و پشت نوبتی نهادهای حمایتی شود.

برای این منظور، در این گزارش ابتدا سهم مخارج کالاهای اساسی در بودجه خانوارها و سپس آثار اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی کالاهای اساسی بر مخارج خانوارها بررسی می‌شود و در ادامه میزان منابع ریالی مورد نیاز جهت جبران کاهش قدرت خرید خانوار در دهک‌های مختلف درآمدی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

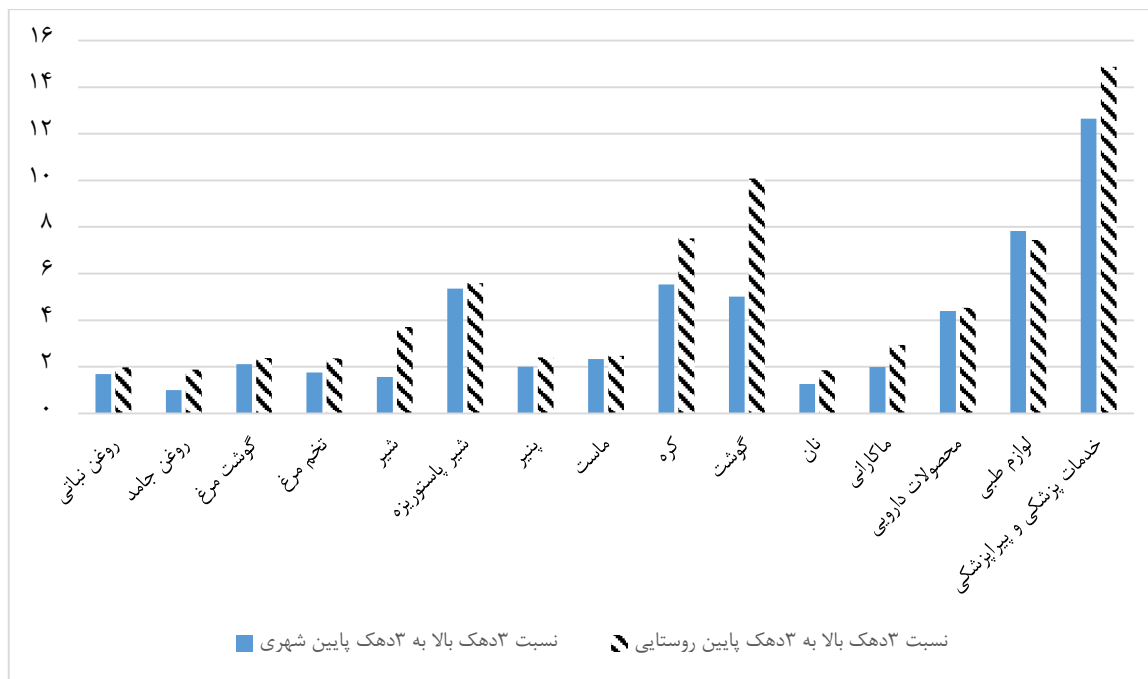
۱- مهم‌ترین محدودیت‌ها و چالش‌های اساسی پیش‌رو حذف ارز ترجیحی

نرخ ارز ۴۲۰۰ تومانی برای واردات کالاهای اساسی که از اول اردیبهشت ۱۳۹۷ اجرایی شده بود به مرور زمان با افزایش نرخ ارز در بازار آزاد، شکاف بین این دو نرخ افزایش یافت و این امر برخی چالش‌های اساسی را برای اقتصاد ایجاد کرد که در ادامه به برخی از آنها می‌پردازیم.

۱-۱- عدم تأمین اهداف اولیه

هدف اصلی دولت از اختصاص ارز ۴۲۰۰ تومانی به کالاهای اساسی، جلوگیری از افزایش شدید قیمت این کالاها و حفظ قدرت خرید خانوارها است، اما عواملی مانند قاچاق معکوس، عدم کنترل میزان مصرف افراد، توزیع خارج از شبکه، استفاده از کالاهای مشمول ارز ترجیحی در سایر زنجیره‌های تولید و صادرات مجدد، احتکار و ... بیانگر عدم اصابت یارانه دولتی در زنجیره تخصیص به مصرف‌کننده نهایی بوده است.

به منظور بررسی نحوه اصابت یارانه دولتی به گروه‌های هدف، در جداول شماره ۱ و ۲ میزان مصرف برخی اقلام کالاهای اساسی در سال ۱۳۹۹ توسط دهک‌های مختلف که از ارز ۴۲۰۰ تومانی در سال‌های اخیر بهره‌مند گردیده‌اند، اشاره شده است. نتایج محاسبات بر اساس ارقام مندرج در جداول مذکور حاکی از آن است که مصرف دهک‌های بالایی در این گروه کالاها چندین برابر دهک‌های پایین بوده به گونه‌ای که جمع مصرف کالاهای اساسی توسط ۳ دهک ثروتمند به ۳ دهک پایین درآمدی در مناطق شهری حدود ۳,۸ برابر و این نسبت در مناطق روستایی حدود ۴,۸ برابر بوده است (جزئیات به تفکیک گروه‌های کالایی در نمودار ۱) ارائه شده است؛ بنابراین دهک‌های ثروتمند از یارانه ارز ترجیحی بیشتری برخوردار بوده است. البته لازم به ذکر است که بخشی از این نابرابری ناشی از نرخ ارز است، اما بخشی از آن به دلیل درآمد بالای این دهک‌هاست که طبیعتاً منجر به افزایش برخورداری بیشتر دهک‌های ثروتمند از گروه‌های کالایی می‌باشد. نکته دیگر این که باید بررسی شود آیا با آزادسازی نرخ ارز و تک‌نرخ کردن آن، وضعیت نابرابری بهبود پیدا می‌کند و یا این که مستلزم شرایط دیگری است؟

نمودار ۱: نسبت مصرف کالاهای اساسی ۳ دهک بالا به ۳ دهک پایین در مناطق شهری و روستایی (واحد برابر)

مأخذ: محاسبات بر اساس بودجه خانوارها در سال ۱۳۹۹ مرکز آمار ایران

۱-۲-۱- اخلاص در سیاست‌های پولی و مالی

با افزایش میزان واردات کالاهای اساسی با نرخ ارز ترجیحی، میزان یارانه تخصیصی دولت به این کالاها افزایش می‌یابد. در شرایطی که وضعیت اقتصاد کشور نامساعد باشد و تحریم‌ها بر علیه اقتصاد ایران افزایش یابد میزان دسترسی دولت به ارز حاصل از صادرات نفت محدودتر می‌شود. بنابراین دولت برای تأمین یارانه واردات کالاهای اساسی با نرخ ۴۲۰۰ تومانی با محدودیت مواجه شده و ممکن است ناترازی بودجه افزایش یابد. به عبارتی، کسری بودجه دولت ممکن است از این محل افزایش یابد.

راهکارهای مختلفی برای تأمین کسری بودجه وجود دارد. در شرایطی که دولت از روش‌های غیرتورمی کسری بودجه نتواند تأمین مالی کند ممکن است مجبور به استقراض از بانک مرکزی گردد که این امر موجب افزایش پایه پولی و درنهایت افزایش نقدینگی در جامعه می‌شود. افزایش نقدینگی باعث افزایش سطح عمومی قیمت‌ها شده و سپس فایده ناشی از کاهش قیمت ناشی از واردات کالاهای اساسی با نرخ ارز ترجیحی با افزایش تورم ناشی از افزایش نقدینگی از بین می‌رود، بنابراین اثر سیاست واردات با نرخ ترجیحی خنثی می‌شود.

جدول ۱: متوسط مخارج کالاهای اساسی خانوارها در سال ۱۳۹۹ به تفکیک دهک‌های مختلف درآمدی در مناطق شهری (میلیون ریال در سال)

۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	متوسط یک خانوار	اقلام / دهک
۴.۹۷	۴.۲۱	۳.۷۸	۳.۶۲	۳.۲۲	۳.۲۲	۳.۰۴	۲.۹۵	۲.۶۷	۲.۰۳	۳.۳۷	روغن نباتی
۰.۹۷	۱.۳۳	۱.۱۸	۱.۳۱	۱.۳۷	۱.۳۷	۱.۳۱	۱.۳۵	۱.۲۱	۰.۸۹	۱.۲۳	روغن جامد
۱۶.۳۸	۱۴.۰۸	۱۲.۳۸	۱۱.۶۵	۱۰.۲۶	۱۰.۲۶	۸.۸۳	۸.۳۲	۷.۱۲	۴.۸۴	۱۰.۴۱	گوشت مرغ
۴.۸۸	۴.۲۸	۴.۱۵	۳.۹۰	۳.۵۷	۳.۵۷	۳.۳۲	۲.۹۴	۲.۶۷	۱.۹۷	۳.۵۳	تخم مرغ
۲.۰۶	۱.۹۳	۱.۸۰	۱.۸۴	۱.۵۱	۱.۵۱	۱.۵۷	۱.۴۷	۱.۳۷	۰.۸۵	۱.۵۹	شیر
۶.۲۴	۳.۶۵	۲.۹۹	۲.۳۷	۱.۷۷	۱.۷۷	۱.۳۳	۱.۱۶	۰.۸۳	۰.۴۲	۲.۲۵	شیر پاستوریزه
۴.۹۷	۴.۶۴	۴.۰۰	۳.۷۴	۳.۳۷	۳.۳۷	۲.۹۴	۲.۷۷	۲.۳۵	۱.۶۷	۳.۳۸	پنیر
۵.۴۴	۴.۳۰	۳.۵۲	۳.۲۱	۲.۸۸	۲.۸۸	۲.۵۳	۲.۲۷	۱.۹۹	۱.۴۱	۳.۰۴	ماست
۳.۰۶	۲.۲۷	۱.۸۶	۱.۵۶	۱.۱۲	۱.۱۲	۰.۸۶	۰.۶۹	۰.۴۱	۰.۲۰	۱.۳۱	کره
۳۹.۰۴	۲۸.۴۳	۲۲.۱۴	۱۸.۸۱	۱۲.۳۴	۱۲.۳۴	۱۰.۷۳	۸.۹۰	۶.۱۷	۲.۸۱	۱۶.۱۷	گوشت
۹.۹۲	۹.۳۰	۹.۵۱	۹.۲۳	۹.۲۴	۹.۲۴	۸.۹۱	۸.۵۶	۷.۷۹	۶.۴۱	۸.۸۱	نان
۲.۶۹	۲.۴۰	۲.۲۴	۲.۰۳	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۶۴	۱.۵۴	۱.۲۶	۰.۸۶	۱.۸۵	ماکارونی
۳۲.۸۱	۱۶.۵۹	۱۳.۵۵	۱۲.۵۹	۹.۰۷	۹.۰۷	۷.۹۱	۵.۹۹	۵.۱۰	۳.۲۵	۱۱.۵۹	محصولات دارویی
۱۲.۸۳	۵.۷۱	۳.۷۶	۲.۳۸	۱.۹۰	۱.۹۰	۱.۹۲	۱.۲۷	۱.۰۴	۰.۵۴	۳.۳۳	لوازم طبی
۷۰.۷۴	۲۲.۸۸	۱۷.۵۷	۱۴.۴۹	۷.۱۳	۷.۱۳	۵.۹۴	۴.۳۲	۳.۱۰	۱.۳۷	۱۵.۴۷	خدمات پزشکی و پیراپزشکی
۱۵۶۳.۰۰	۸۷۴.۰۰	۶۶۶.۴۵	۵۴۷.۷۹	۳۹۱.۴۰	۳۹۱.۴۰	۳۳۰.۲۵	۲۷۶.۴۴	۲۱۹.۴۱	۱۳۶.۹۴	۵۳۹.۷۱	جمع اقلام غیراساسی
۱۷۸۰.۰۰	۱۰۰۰.۰۰	۷۷۰.۸۸	۶۴۰.۵۰	۴۶۲.۰۷	۴۶۲.۰۷	۳۹۳.۰۳	۳۳۰.۹۴	۲۶۴.۵۱	۱۶۶.۴۶	۶۲۷.۰۵	کل هزینه ناخالص
۱۲.۲	۱۲.۶	۱۳.۵	۱۴.۵	۱۵.۳	۱۵.۳	۱۶.۰	۱۶.۵	۱۷.۱	۱۷.۷	۱۳.۹	سهام اقلام اساسی از کل مخارج

مأخذ: محاسبات بر اساس داده‌های بودجه خانوار سال ۱۳۹۹، مرکز آمار ایران

بررسی اصلاح سیاست ارزی بر کالاهای اساسی

جدول ۲: متوسط مخارج کالاهای اساسی خانوارها در سال ۱۳۹۹ به تفکیک دهک‌های مختلف درآمدی در مناطق روستایی (میلیون ریال در سال)

۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	متوسط یک خانوار	اقلام / دهک
۴.۴۰	۴.۰۳	۳.۷۸	۳.۷۸	۳.۱۹	۲.۹۶	۲.۵۵	۲.۶۶	۲.۲۵	۱.۲۷	۳.۰۹	روغن نباتی
۳.۰۵	۲.۸۳	۲.۴۲	۲.۴۲	۲.۴۹	۲.۶۲	۲.۵۸	۱.۹۹	۱.۷۱	۰.۷۲	۲.۲۸	روغن جامد
۱۶.۱۱	۱۲.۴۶	۱۰.۱۰	۱۰.۱۰	۹.۵۴	۹.۰۷	۸.۰۳	۷.۳۸	۵.۷۵	۳.۱۴	۹.۱۷	گوشت مرغ
۵.۲۸	۴.۸۳	۳.۸۳	۳.۸۳	۳.۶۵	۳.۳۴	۳.۰۳	۲.۵۶	۲.۱۰	۱.۲۳	۳.۳۷	تخم مرغ
۵.۴۷	۵.۲۴	۴.۵۴	۴.۵۴	۳.۵۲	۳.۲۹	۲.۶۳	۲.۰۱	۱.۴۴	۰.۶۶	۳.۳۳	شیر
۱.۴۰	۰.۹۳	۰.۵۶	۰.۵۶	۰.۵۱	۰.۴۶	۰.۳۴	۰.۲۶	۰.۱۹	۰.۰۷	۰.۵۳	شیر پاستوریزه
۴.۰۰	۳.۵۳	۳.۰۱	۳.۰۱	۲.۷۳	۲.۴۶	۲.۱۶	۱.۹۳	۱.۵۷	۰.۸۸	۲.۵۳	پنیر
۲.۹۳	۲.۳۲	۲.۰۰	۲.۰۰	۱.۶۵	۱.۶۷	۱.۴۴	۱.۳۱	۱.۰۱	۰.۶۱	۱.۶۹	ماسه
۲.۰۴	۱.۳۷	۰.۸۵	۰.۸۵	۰.۷۷	۰.۴۶	۰.۵۱	۰.۲۸	۰.۲۰	۰.۰۹	۰.۷۴	کره
۲۳.۸۸	۱۶.۳۴	۱۰.۵۶	۱۰.۵۶	۸.۸۲	۶.۰۹	۴.۷۸	۲.۸۸	۱.۵۵	۰.۶۰	۸.۶۱	گوشت
۱۰.۸۰	۱۰.۱۴	۸.۸۷	۸.۸۷	۸.۶۱	۸.۰۱	۷.۵۷	۶.۶۳	۵.۶۷	۳.۸۲	۷.۹۰	نان
۲.۴۴	۲.۱۶	۱.۸۱	۱.۸۱	۱.۶۰	۱.۴۳	۱.۲۹	۱.۰۰	۰.۸۱	۰.۳۷	۱.۴۷	ماکارونی
۲۰.۷۵	۱۲.۵۰	۷.۹۱	۷.۹۱	۶.۹۳	۶.۳۷	۴.۶۴	۳.۷۶	۳.۲۰	۲.۱۴	۷.۶۱	محصولات دارویی
۶.۰۱	۲.۱۶	۱.۵۷	۱.۵۷	۱.۶۶	۱.۰۰	۰.۶۸	۰.۶۸	۰.۵۰	۰.۱۳	۱.۶۰	لوازم طبی
۳۶.۳۱	۱۴.۸۱	۵.۸۷	۵.۸۷	۵.۰۸	۴.۳۹	۳.۱۰	۱.۹۶	۱.۳۰	۰.۵۷	۷.۹۳	خدمات پزشکی و پیراپزشکی
۸۳۱.۴۱	۴۵۲.۲۳	۲۹۲.۹۵	۲۹۲.۹۵	۲۴۵.۲۶	۲۰۶.۶۱	۱۷۳.۱۹	۱۴۱.۱۶	۱۰۵.۸۰	۵۶.۵۶	۲۷۹.۸۱	جمع اقلام غیراساسی
۹۷۶.۲۹	۵۴۷.۸۸	۳۶۰.۶۴	۳۶۰.۶۴	۳۰۶.۰۲	۲۶۰.۲۳	۲۱۸.۵۳	۱۷۸.۴۶	۱۳۵.۰۵	۷۲.۸۷	۳۴۱.۶۶	کل هزینه ناخالص
۱۴.۸۴	۱۷.۴۶	۱۸.۷۷	۱۸.۷۷	۱۹.۸۵	۲۰.۶۱	۲۰.۷۵	۲۰.۹۰	۲۱.۶۶	۲۲.۳۸	۱۸.۱۰	سهام اقلام اساسی از کل مخارج

مأخذ: محاسبات بر اساس داده‌های بودجه خانوار سال ۱۳۹۹، مرکز آمار ایران

۲- آثار اصلاح سیاست ارزی بر مخارج کالاهای اساسی خانوارها

حذف ارز ترجیحی از کانال‌های مختلف بر تورم تأثیر می‌گذارد:

۱- آثار تورمی مستقیم ناشی از افزایش هزینه‌ها

با افزایش نرخ ارز، هزینه مستقیم تمام شده کالاهای مشمول نرخ ارز ترجیحی افزایش می‌یابد. لازم به ذکر است که افزایش قیمت کالاهای اساسی متناسب با افزایش نرخ ارز نخواهد بود زیرا هزینه تولید بخشی از این کالاها ناشی از هزینه‌های غیر ارز شامل دستمزد، اجاره، حمل و نقل و ... است.

۲- آثار کاهش تورمی ناشی از تحولات پولی

در شرایطی که دولت منابع لازم برای واردات کالاهای اساسی نداشته باشد ممکن است برای تأمین مالی واردات کالاهای اساسی به استقراض از نظام بانکی متوسل شود که در این صورت پایه پولی و درنهایت نقدینگی افزایش می‌یابد. اما اگر واردات این کالاها با نرخ ارز مورد هدف در بودجه انجام شود، اثرات تورمی ناشی از افزایش پایه پولی تحت این شرایط وجود نخواهد داشت.

۳- آثار کاهش تورم ناشی از کاهش تقاضا برای واردات و مصرف کالاهای اساسی

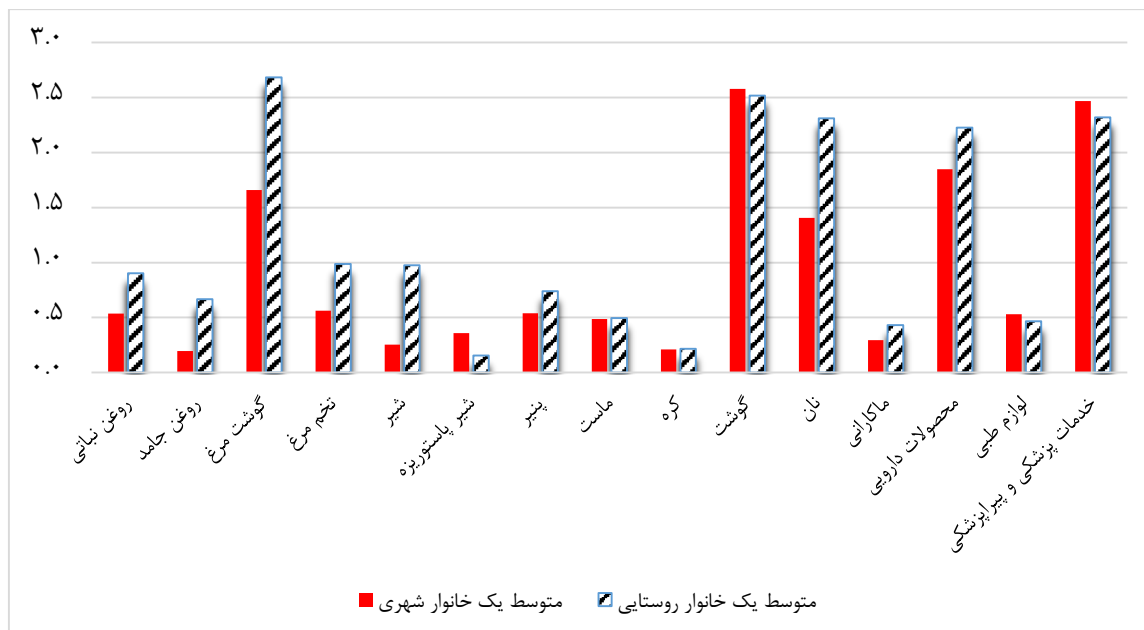
با افزایش نرخ ارز و متعاقب آن افزایش قیمت کالاهای اساسی، تقاضا برای واردات و میزان مصرف آن کاهش می‌یابد که اثرات کاهنده تورمی به دلیل کاهش مصرف کالاها خواهد داشت. البته لازم به ذکر است با توجه به کم‌کشش بودن این کالاها نسبت به نرخ ارز و قیمت (به دلیل ضروری بودن این کالاها) به نظر می‌رسد اثرات کاهنده تورمی از این مسیر قابل توجه نخواهد بود و ممکن است اقشار پایین درآمدی از مصرف این کالاها محروم شوند.

۴- افزایش تورمی ناشی از افزایش انتظارات تورمی

ممکن است با حذف ارز ترجیحی، انتظارات تورمی جامعه افزایش یافته که این امر موجب افزایش سطح عمومی قیمت‌ها برای تمامی کالاها از جمله کالاهای غیراساسی شود.

به منظور بررسی تأثیر حذف ارز ترجیحی بر کالاهای اساسی، با استفاده از آمار بودجه خانوارها در سال ۱۳۹۹، ابتدا سهم مخارج کالاهای اساسی خانوارها از کل مخارج خانوارها به تفکیک دهک‌های مختلف درآمدی در مناطق شهری و روستایی محاسبه و نتایج آن در نمودار ۲ ارائه شده است. متوسط سهم کالاهای اساسی از کل مخارج خانوارها در مناطق شهری و روستایی در سال ۱۳۹۹ به ترتیب ۱۴ و ۱۸ درصد است.

در خصوص وضعیت گروه‌ها، سهم گروه‌های گوشت مرغ، گوشت، نان (در مناطق روستایی)، محصولات دارویی و خدمات پزشکی و پیراپزشکی از کل مخارج خانوارها به طور نسبی بالاتر است

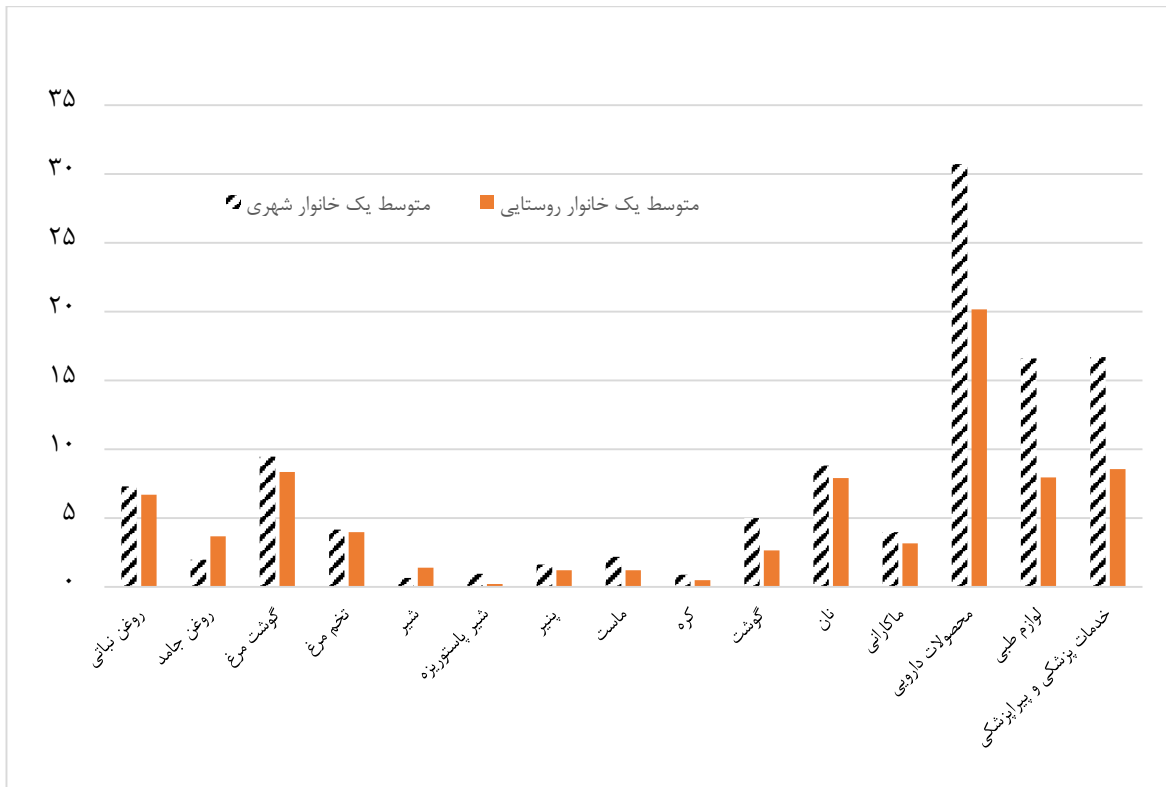

نمودار ۲: متوسط سهم مخارج کالاهای اساسی خانوارها به تفکیک در مناطق شهری و روستایی (درصد)

مأخذ: محاسبات بر اساس بودجه خانوارها در سال ۱۳۹۹ مرکز آمار ایران

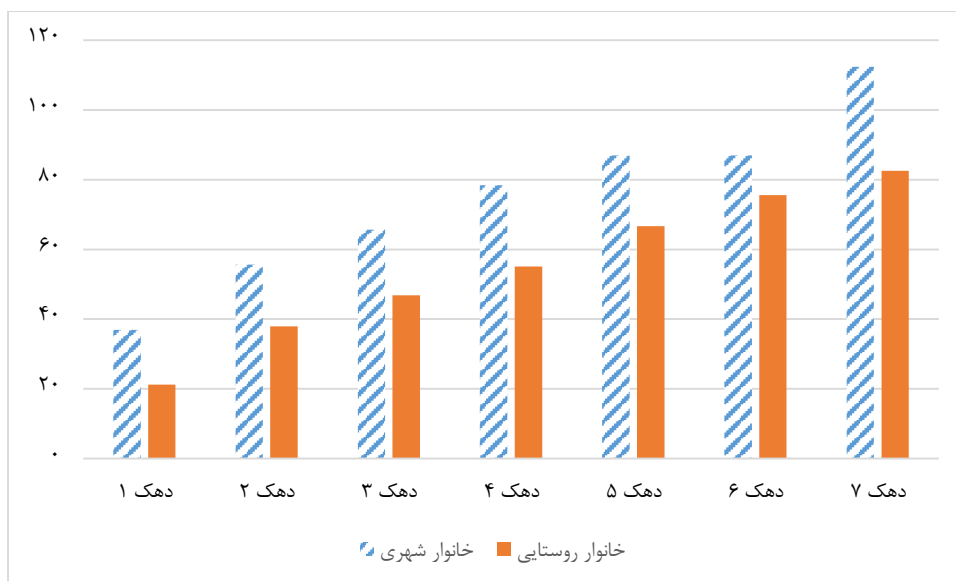
با استفاده از سهم‌های برآوردی، آثار تورمی مستقیم ناشی از حذف ارز ترجیحی بر مخارج خانوارهای شهری و روستایی (با فرض حفظ مصرف قبل از تغییر نرخ) به تفکیک دهک‌های مختلف درآمدی و با فرض افزایش نرخ ارز به نرخ ETS به صورت مقدماتی برآورد شده است (لازم به ذکر است ارقام برآوردی شامل آثار کاهش تورمی ناشی از کاهش مصرف و تقاضای کالاهای مذکور در بند ۳ نمی‌شود. با اعمال این موضوع آثار تورمی پایین‌تر از ارقام برآوردی خواهد بود). نتایج برآورد در نمودار ۳ ارائه شده است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود متوسط افزایش مخارج خانوارهای شهری در مقایسه با خانوارهای روستایی به مراتب بالاتر است. دلیل آن به میزان مصرف خانوارهای شهری در مقایسه با خانوارهای روستایی برمی‌گردد. بدیهی است که خانوارهای شهری به دلیل درآمد بالایی که دارند به طور مطلق میزان بیشتری برای کالاهای اساسی هزینه می‌کنند. نکته دیگر آن است که در نتیجه اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی، افزایش مخارج خانوارهای شهری برای محصولات دارویی، لوازم طبی و خدمات پزشکی و پیراپزشکی به مراتب نسبت به بقیه گروه‌های کالایی بالاتر است.

نمودار ۳: متوسط افزایش مخارج کالاهای اساسی خانوارها ناشی از حذف ارزش ترجیحی در مناطق شهری و روستایی (میلیون ریال در سال)

مأخذ: محاسبات بر اساس بودجه خانوارها در سال ۱۳۹۹ مرکز آمار ایران

نمودار ۴: متوسط افزایش هزینه خانوارهای شهری و روستایی در ۷ دهک درآمدی (میلیون ریال در سال)

همان گونه که ملاحظه می شود افزایش هزینه خانوارهای شهری به مراتب بالاتر از خانوارهای روستایی است. متوسط هزینه افزایش خانوارهای شهری سالانه برای ۷ دهک پایین درآمدی حدود ۷,۴ میلیون تومان و متوسط خانوارهای روستایی سالانه ۵,۵ میلیون تومان است. بنابراین نسبت افزایش هزینه خانوارهای شهری به روستایی برای کل خانوارها و هفت دهک اول به ترتیب ۱,۴۳ و ۱,۳۴ می باشد و اختلاف در طبقات پایین کمتر است.

۳- برآورد میزان منابع مورد نیاز جهت جبران قدرت خرید خانوارها

برای برآورد منابع لازم جهت جبران قدرت خرید خانوارها از رویکرد میزان افزایش هزینه خانوارها استفاده می‌شود. در این رویکرد، برای اندازه‌گیری زیان رفاهی ناشی از افزایش قیمت کالاها بر جامعه، اصولاً از دو معیار می‌توان استفاده کرد: تغییر جبرانی (CV) و تغییر معادل (EV) استفاده می‌شود.

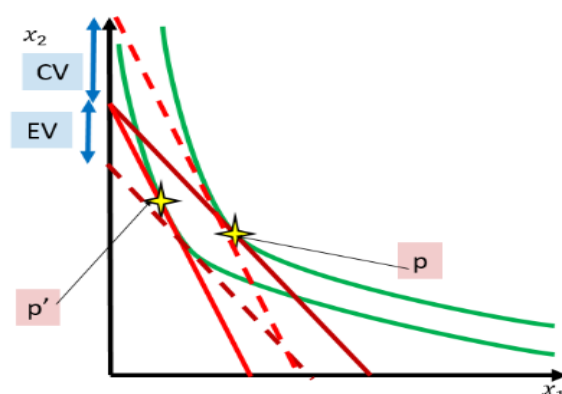
هر زمان که یک تغییر اقتصادی رخ می‌دهد، فرد از یک نقطه تعادل به نقطه تعادل دیگری حرکت می‌کند. این بدان معنی است که آنها از یک منحنی بی‌تفاوتی به منحنی بی‌تفاوتی دیگر حرکت می‌کنند.

تغییر در رفاه با تفاوت در مطلوبیت سنجیده می‌شود. با این حال مطلوبیت یک عدد غیر قابل مشاهده است. بنابراین، اقتصاددانان تلاش می‌کنند تا این تغییر را به برخی از شاخص‌های قابل مشاهده مانند پول تبدیل کنند. ایده این است که هر تغییر اقتصادی را می‌توان با انتقال یکجای پول جبران کرد. اگر انتقال مقدار مشخص باشد، اندازه آن را می‌توان به عنوان یک متغیر جایگزین تحت عنوان تغییر رفاه تفسیر کرد.

تغییر جبرانی (CV)، تعدیل درآمدی است که مصرف‌کننده را پس از وقوع یک تغییر اقتصادی به مطلوبیت اولیه بازمی‌گرداند. در مورد یک تغییر اقتصادی مثبت (مانند کاهش قیمت یک کالا)، CV اغلب به عنوان حداکثر مبلغی که یک مصرف‌کننده مایل است برای ایجاد تغییر اقتصادی بپردازد، گفته می‌شود. هنگامی که یک تغییر اقتصادی منفی وجود دارد (مانند افزایش قیمت یک کالا)، CV حداقلی است که مصرف‌کننده برای پذیرش تغییر اقتصادی به آن نیاز دارد.

تغییر معادل (EV)، تعدیل درآمدی است که مطلوبیت مصرف‌کننده را برابر با سطحی که در صورت وقوع رویداد رخ داده، تغییر می‌دهد. در مورد یک تغییر اقتصادی مثبت مانند کاهش قیمت، EV افزایش در درآمد است که به مصرف‌کننده همان سود اضافی را می‌دهد که در صورت کاهش قیمت اتفاق می‌افتد. در مورد یک تغییر اقتصادی منفی، EV مقدار درآمدی است که از مصرف‌کننده دریافت می‌شود تا مطلوبیت مصرف‌کننده را به سطحی کاهش دهد که در صورت وقوع تغییر اتفاق می‌افتد.

در نمودار ۳، میزان تغییر جبرانی (CV) و تغییر معادل (EV) در نتیجه افزایش قیمت سبد کالای x_1 نشان داده شده است. در نتیجه افزایش قیمت سبد کالای x_1 رفاه مصرف‌کنندگان به منحنی بی‌تفاوتی پایین‌تر کاهش یافته و سیاستگذار با میزان جبرانی CV آنها را به سطح رفاه اولیه بازمی‌گرداند.

نمودار ۵: تغییر جبرانی (CV) و تغییر معادل (EV) در نتیجه افزایش قیمت سبب کالای x_1

در جدول ۳ میزان هزینه سرانه ماهانه جهت حفظ مصرف خانوارها به تفکیک دهک‌های درآمدی در مناطق شهری و خانوارهای روستایی برآورد شده است. برای برآورد میزان حداقل جبرانی در این گزارش ۷ دهک درآمدی پایین جامعه که مورد هدف سیاستگذار است در نظر گرفته می‌شود.

جدول ۳: برآورد هزینه سرانه ماهانه جهت حفظ مصرف خانوارها به تفکیک دهک‌های درآمدی (هزار ریال)

عنوان	دهک ۱	دهک ۲	دهک ۳	دهک ۴	دهک ۵	دهک ۶	دهک ۷	میانگین دهک اول
افزایش هزینه‌های مستقیم سرانه مناطق روستایی	۵۳۵	۹۵۷	۱۱۸۳	۱۳۹۲	۱۶۸۴	۱۹۰۹	۲۰۸۶	۱۳۹۲
افزایش هزینه‌های مستقیم سرانه مناطق شهری	۹۳۳	۱۴۰۵	۱۶۵۹	۱۹۸۱	۲۱۹۷	۲۱۹۷	۲۸۳۹	۱۸۵۰

متوسط حداقل هزینه سرانه ماهانه جهت حفظ مصرف خانوارهای شهری و روستایی برای ۷ دهک درآمدی به ترتیب ۱۸۵ و ۱۳۹ هزار تومان برآورد می‌شود. با توجه به تعداد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۳۹۹ که به ترتیب ۲۰,۰۶۱ میلیون و ۶,۱۲۷ میلیون خانوار است (مجموع ۲۶,۱۴۳ میلیون خانوار). جمع منابع سالانه حدود ۹۹ هزار میلیارد تومان برآورد می‌شود. با توجه به اینکه در تبصره ۱۴ لایحه بودجه ۱۴۰۱ دولت برای جبران اصلاح نرخ کالاهای اساسی، دارو، یارانه نان و خرید تضمینی گندم حدود ۱۰۶ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده است با فرض تحقق منابع فوق می‌توان اجرای سیاست اصلاح نرخ ارز را با موفقیت اجرا کرد که از این سیاست سه دهک پایین بیشتر منتفع می‌شود؛ زیرا بیش از افزایش هزینه‌ها، یارانه دریافت می‌کنند. لازم به ذکر است اثربخشی اجرای این سیاست در راستای مدیریت و کنترل انتظارات تورمی نسبت به آینده اقتصاد کشور است.

۴- جمع‌بندی و راهکارها و اقدامات اجرایی

با توجه به اقتضائات اقتصاد کشور و لزوم اصلاح سیاست ارزی، یکی از مهم‌ترین نگرانی‌های سیاستگذاران اقتصادی، آثار تورمی اجرای این سیاست و چگونگی کاهش آثار جانبی آن از جمله جبران کاهش قدرت خرید خانوار، به‌خصوص خانوارهای دهک‌های پایین درآمدی است.

در این گزارش آثار اجرای سیاست حذف ارز ترجیحی کالاهای اساسی بر مخارج خانوارها و همچنین میزان منابع ریالی مورد نیاز برای جبران کاهش قدرت خرید خانوار در دهک‌های مختلف درآمدی مورد بررسی قرار گرفته است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که در نتیجه اجرای این سیاست، هزینه خانوارهای شهری بالاتر از خانوارهای روستایی افزایش می‌یابد. به گونه‌ای که متوسط افزایش هزینه سالانه خانوارهای شهری برای ۷ دهک پایین درآمدی سالانه حدود ۷,۴ میلیون تومان و خانوارهای روستایی سالانه ۵,۵ میلیون تومان است. نسبت افزایش هزینه خانوارهای شهری به روستایی برای کل خانوارها و هفت دهک اول به ترتیب ۱,۴۳ و ۱,۳۴ برابر می‌باشد که اختلاف در طبقات پایین کمتر است.

متوسط حداقل هزینه سرانه ماهانه جهت حفظ مصرف خانوارهای روستایی و شهری برای ۷ دهک درآمدی به ترتیب ۱۳۹ و ۱۸۵ هزار تومان برآورد می‌شود. با توجه به تعداد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۳۹۹ که به ترتیب ۲۰,۰۶۱ میلیون و ۶,۱۲۷ میلیون خانوار است (مجموع ۲۶,۱۴۳ میلیون خانوار)؛ بنابراین، جمع منابع سالانه حدود ۹۹ هزار میلیارد تومان برآورد می‌شود. با توجه به اینکه در تبصره ۱۴ بند ۱۷ لایحه بودجه ۱۴۰۱ دولت برای جبران اصلاح نرخ کالاهای اساسی، ارز، یارانه نان و خرید تضمینی گندم حدود ۱۰۰ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته است با فرض تحقق منابع فوق می‌توان اجرای سیاست اصلاح نرخ ارز را با موفقیت اجرا کرد که از این سیاست سه دهک پایین بیشتر منتفع می‌شود، زیرا بیش از افزایش هزینه‌ها، یارانه دریافت می‌کنند. لازم به ذکر است اثربخشی اجرای این سیاست در راستای مدیریت و کنترل انتظارات تورمی نسبت به آینده اقتصاد کشور است.

منابع

اخوان، محمدرضا (۱۴۰۰). ارزیابی پیامدهای حذف ارز ۴۲۰۰ تومانی، تهران: مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری. سایت مرکز آمار ایران، داده خام طرح هزینه و درآمد خانوار ۱۳۹۹.
- داده‌ها- و -اطلاعات- آماری/ هزینه- و- درآمد- خانوار/ هزینه- و- درآمد- کل- کشور#۱۰۳۱۸۱۰۱۸ <https://www.amar.org.ir/>